

ექსტრაქტივიზმის ეკოლოგიური გეოპოლიტიკა საქართველოს ოქროსა და სპილენძის მომპოვებელ ინდუსტრიაში

ჯესი სუნ-ქუინი

ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი ცინცაძემ

დიახ, უამრავმა ადამიანმა იხეირა საქართველოს გარეთ, ძირითადად რუსეთში იხეირა. ყველაფერი, რასაც აქ მოიპოვებენ, ქვეყნიდან გადის, ჩვენთვის სარგებელი არ მოაქვს. ჩვენ უბრალოდ სახელი გვრჩება. ჩვენ ამ მდიდარ ადგილას ვცხოვრობთ, მაგრამ ხალხისთვის ამას სარგებელი არ მოაქვს. (ინტერვიუ 17/18, „არემჯის“ მოქმედი და ყოფილი მალაროელი)

კაზრეთში სავლელ სამუშაოებს რომ ვატარებდი (2015-2017 წლებში), ჩემთან საუბარში რესპონდენტები მუდმივად ამახვილებდნენ ყურადღებას „უცხოელების“ როლზე RMG Gold-ის („არემჯი გოლდი“) საქმიანობაში. „არემჯი გოლდი“ ადგილობრივი სამთომომპოვებელი კომპანიაა, რომელიც რეგიონში სულ უფრო და უფრო ფართოვდება. რესპონდენტები ხშირად საუბრობდნენ იმ ბუნდოვანებაზე, რომელიც კომპანიის მესაკუთრეს ეხება – ისმის ვერსიები რუსულ, ჩინურ, ევროპულ და ქართულ ინტერესებზე. ოფშორული ქსელების, ტრანსნაციონალური კორპორაციული სტრუქტურებისა და ლიცენზირებისა თუ ნებართვების ჩახლართული მიმოცეცვის გამო, იმის ზუსტად დადგენა, თუ ვის ეკუთვნის და ვინ აკონტროლებს კაზრეთის მალაროებს, რთულია. თუმცა აშკარაა, რომ კავშირები, რომელთა მემფეობითაც სამხრეთ საქართველოში სპილენძსა და ოქროს მოიპოვებენ, საერთაშორისოა.

ამასთან, როგორც მალაროელები ზემოთ მოყვანილ ციტატაში ახსენებენ, წიაღისეულის მოპოვება პირველ რიგში ადგილობრივად მიმდინარე

ეკონომიკური და პოლიტიკური საქმიანობაა. კაბრეთში ჩემი ბოლო ვიზიტისას, ტაქსის მძღოლმა, რომელსაც იქამდე რამდენჯერმე შევხვდი, გამიზიარა, რომ „არემჯის“ დაცვის თანამშრომელს ჩემი ინტერვიუების შესახებ მისთვის უკითხავს. ჩემმა კვლევამ ქალაქის სოციალურ ცხოვრებაში მცირე რყევა გამოიწვია, რამაც კიდევ ერთხელ გამახსენა, რომ წიაღისეულის მოპოვება რეგიონის ყოველდღიურობის ნაწილია და რომ მას ადგილობრივ მცხოვრებთა ჯანმრთელობაზე, სოციალურ ქსოვილზე, საცხოვრის საშუალებებსა და რეგიონის ეკოლოგიაზე ხელშესახები გავლენა აქვს.

ორივე თემა – საერთაშორისო კორპორატიული სპეკულაცია და კონტროლის ადგილობრივი ფორმები – საყდრისი-მადნეულის მადარობის ისტორიას ეხმიანება და მას ფართო პოლიტიკურ კონტექსტს და თანამედროვე ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის გლობალურ ეკოლოგიას უკავშირებს. წიაღისეულის მოპოვება – მიწაში გვირაბების გაყვანა სიმდიდრის დაგროვების მიზნით – ათასწლეულებია არსებობს. თუმცა დღეს ამ პროცესში საერთაშორისო კორპორატიულ აქტორთა ქსელი, მასშტაბური ხელოვნური ინფრასტრუქტურა, კერძო დაცვის და საპოლიციო სისტემები, გლობალური სასაქონლო ბაზარი, უამრავი ეკოლოგიური რგოლი, რეგიონული და ტრანსსასაზღვრო ურთიერთობები, პოლიტიკური და ეკონომიკური პრივილეგიები, ფრონტის ხაზზე დასახლებული თემები მონაწილეობენ.

ერთად, ეს დამაკავშირებელი რგოლები ხელახლა განსაზღვრავენ ექსტრაქციის სივრცეს, ადგილობრივ და საერთაშორისო აქტორებს ექსტრაქტივისტულ „ხვრელებსა“ (Neep, 2017) და „ღრმა დროში“ (Bridge, 2013) აერთიანებენ. ამავე დროს, ეს ქსელები კაბრეთში ცხოვრების ყველა ასპექტს ეხებიან. ექსტრაქტივისტული ინდუსტრია ადგილობრივ ყოველდღიურობაზე პოლიტიკური და მატერიალური ქსელების გავლით ზემოქმედებს და ამ პროცესში მათ კვლავწარმოებასაც უწყობს ხელს.

ამ თავში ქართული ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის ეკოლოგიური გეოპოლიტიკის ჭრილში დასანახად, სხვა პუბლიკაციებში განხილულ საკითხებს ვეყრდნობი (Swann-Quinn, 2019a, 2019b, 2019c, 2020) და მკითხველს ექსტრაქტივისტული პროცესების საკვლევ ახალ მიმართულებებს ვთავაზობ, რომლებიც დარგთან ასოცირებულ ტრადიციულ მიდგომებს სცილდება. უფრო კონკრეტულად, შევეცდები იმის ჩვენებას, რომ ექსკ-

ლუზიურად პოლიტეკონომიური ჩარჩო, რომელიც დარგის დიდი ნაწილისთვის არის დამახასიათებელი (თუმცა არსებობენ გამონაკლისებიც), სათანადო ყურადღებას არ აქცევს ექსტრაქტივისტული პროცესების პოლიტიკურ და კულტურულ ასპექტებს, რომლებიც ექსტრაქტივისტულ სტრუქტურებს ლეგიტიმაციას ანიჭებენ და ამით მათ კვლავწარმოებას უწყობენ ხელს. ვინაობა პოლიტეკონომიური მიდგომის ნაცვლად, ახალი, ალტერნატიული კვლევებისა და კრიტიკული გეოგრაფიის ზოგადი მეთოდოლოგიის საშუალებით, რესურსების მოპოვების ტრანსნაციონალური ქსელების შესასწავლად მათ ვაანალიზებ როგორც ერთდროულად დისკურსულ და მატერიალურ, კულტურულ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მოვლენას. ვიმედოვნებ, რომ მკითხველისთვის გასაგები გახდება როგორ ფუნქციონირებენ ექსტრაქტივისტული ქსელები ერთდროულად ლოკალურად და გლობალურად – არა როგორც გლობალური ძალების „დამინება“ ადგილობრივ კონტექსტში, არამედ როგორც ბუნებრივი და სოციალური გარემოს შემაკავშირებელი ქსოვილი, რომლებიც, ერთი მხრივ, განპირობებულნი არიან პოლიტიკური საზღვრებით, თუმცა ამავე დროს, სცილდებიან კიდეც მათ. ამ მხრივ საქართველო, გამორჩეული პოლიტეკონომიური და კულტურული ტრანსექტორით, მდიდარი ეკოსისტემებითა და სოფლის მეურნეობით, ისევე როგორც მისი ბუნებრივი რესურსების მართვის უნიკალური ისტორიით, თანამედროვე ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის შესასწავლად განსაკუთრებით პროდუქტიული კონტექსტია.

სტატიამი რამდენიმე წლის განმავლობაში დაგროვებულ კვლევით გამოცდილებას, 75-მდე ჩატარებულ ინტერვიუს (რომლებიც, რამდენიმე მთარგმნელისა და თანამშრომლის დახმარებით ინგლისურად და ქართულად ჩატარდა) და მთელ რიგ მეორად წყაროებს ვიყენებ, რომლებიც კვლევისას შევკრიბე. ჩამონათვალში ვერ მოხვდა უამრავი არაფორმალური ინტერვიუ და საუბარი საქართველოში გატარებული სამი ზაფხულისა (2015-2017) და ხუთთვიანი სავსე სამუშაოს განმავლობაში, რომლებმაც სადისერტაციო ნაშრომის კონტექსტუალიზება გამიადვილეს.

თავს ეკოლოგიური გეოპოლიტიკის თეორიული ჩარჩოს მიმოხილვით ვინწყებ, რომელსაც ექსტრაქტივიზმის არსებულ კვლევით მიმართულებებს ვუკავშირებ. ამის შემდეგ სხვა სტატიებში განხილულ რამდენიმე ძირითად მიგნებას წარმოვადგენ, რომელთა ერთობლიობაც ქართული ექსტრაქ-

ტივისტული ინდუსტრიის მრავალფეროვანი კულტურული და პოლიტიკური განზომილებების მნიშვნელობას წარმოაჩენს. დასასრულს ასეთი მიდგომის უპირატესობის შესახებ რამდენიმე დამატებით მოსაზრებას გაგიზიარებთ.

ექსტრაქტივიზმის გეოპოლიტიკა: სივრცე, ძალაუფლება და ლითონების მოპოვება

საყდრისში ოქროს ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვით მეოთხე ათასწლეულში მოიპოვებდნენ, თუმცა მასშტაბური მოპოვება, ინდუსტრიული წესით, საბჭოთა ეპოქას უკავშირდება. მას შემდეგ და 1990-იან და 2000-იან წლებში წამოწყებული პრივატიზაციის რამდენიმე ტალღის შედეგად, საყდრისის ოქროსა და სპილენძის მარაგები გლობალურ ბაზარზე ტრანსნაციონალური ქსელების, ადგილობრივი გეოლოგიური კვლევებისა და არქეოლოგიური მნიშვნელობის ძეგლის განადგურების გავლით მოხვდა. 2014 წელს მრავალფეროვან აქტივისტთა მოძრაობა ამ მოვლენებს აპროტესტებდა. მათი წინააღმდეგობის მოძრაობა კულტურული მემკვიდრეობის, გარემოსდაცვითი სამართლიანობისა და მშრომელთა უფლებების პრინციპების ნარატივებს ეყრდნობოდა. დემონსტრაციებმა მიზანს ვერ მიაღწიეს და „არემჭიმ“ მოპოვების სწრაფი გაფართოება განაგრძო. დღეს საყდრისის ოქროს მაღარო, ისევე როგორც საბჭოთა კავშირის დროინდელი და ჯერაც ფუნქციური სპილენძის მაღარო მადნეულში, ხეობის საპირისპირო მხარეს, ადგილობრივი ეკონომიკისთვის შემოსავლის ძირითადი წყაროა, ხოლო „არემჭი“ აქტიურად განაგრძობს რეგიონის შესწავლას მოპოვების ახალი კერების გასაჩენად. ბოლო წლებში შეინიშნება მოპოვების ინტენსიფიკაცია და გაფართოება მთელს რეგიონში.

ქართულ ეკონომიკაში ამ სექტორის ერთი შეხედვით უმნიშვნელო წილის ფონზე, მოპოვების ეს დესტრუქციული ინტენსიფიკაცია არაპროპორციული ჩანს. ბუნებრივ რესურსებთან დაკავშირებული მოსაკრებლის (\$140 მილიონი) წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის (\$13.994 მილიარდი) მხოლოდ 1.002%-ს შეადგენს (The World Bank, 2019a, 2019b). ამ მაჩვენებლით საქართველო გამონაკლისია პოსტსაბჭოთა სივრცეში, სადაც

არაერთი ქვეყანა ეკონომიკურად ბუნებრივი რესურსების მომპოვებელ ინდუსტრიაზე დამოკიდებული (Gel'man & Marganiya, 2010; Markowitz, 2013). ამ განსხვავების დასაბაზად საკმარისია საქართველოსა და ბალტიისპირეთის ქვეყნების შედარება რუსეთთან და ცენტრალური აზიის რესპუბლიკათა უმრავლესობასთან (ტაჯიკეთის გარდა, სადაც ეს მაჩვენებელი 2.06%-ია), რომელთა მთლიან შიდა პროდუქტში ბუნებრივ რესურსებთან დაკავშირებული შემოსავლის წილი გაცილებით მაღალია – მაგალითად, ყირგიზეთში ის 7.16%-ს უტოლდება, ხოლო თურქმენეთში 20.08%-ს (The World Bank, 2019b). ეს იმაზე მეტყველებს, რომ სოციალური და ეკოლოგიური ზიანი მხოლოდ ეკონომიკური კონტექსტით ვერ აიხსნება. იმის გასაგებად, თუ რატომ შეიძლება სახელმწიფო ამ მასშტაბის ზიანის დაგროვებას უშვებდეს, უფრო მრავალმხრივი მიდგომა გვჭირდება. ლათინურ ამერიკაში, ექსტრაქტივიზმისა და ნეოექსტრაქტივიზმის მკვლევრები ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის მხარდაჭერას ხშირად მის მიერ სახელმწიფოსთვის მოტანილი ეკონომიკური სარგებლით ხსნიან. თუმცა ეს მიდგომა არაფერს გვეუბნება იმ შემთხვევებზე, როცა ეს სარგებელი არც ისე დიდია – ასეა საქართველოს შემთხვევაშიც.

ლათინური ამერიკის ექსტრაქტივიზმის მკვლევრები ამ ტერმინს ისტორიული პოლიტიკური რეჟიმების დასახასიათებლად იყენებენ. უფრო კონკრეტულად, ისინი ამ ქოლგის ქვეშ იმ ტიპის ეკონომიკური განვითარების მოდელს განიხილავენ, რომელშიც სახელმწიფო წამყვან როლს თამაშობს და ბუნებრივ რესურსებზე დამოკიდებულება მაღალია. ამ შემთხვევებში, „ბუნებრივი რესურსების მოპოვება განვითარების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი არაა. ბუნებრივი რესურსების მოპოვება თვითონ მოიაზრება განვითარებად“. (Perreault, 2018b, p. 239) ნეოექსტრაქტივისტული რეჟიმები ლათინურ ამერიკაში პოსტნეოლიბერალური რეფორმების საპასუხოდ გაჩნდა, როგორც პოპულარული და ნაციონალისტური პროგრამა (Andreucci & Radhuber, 2017; Burchardt & Dietz, 2014), სადაც „ბუნებრივი რესურსების მოპოვებით შეგროვებული შემოსავალი სიმდიდრის გადანაწილებას ხმარდება“ (Perreault, 2018b, p. 240). მნიშვნელოვანია, რომ ნეოექსტრაქტივიზმი სახელმწიფო ძალაუფლების ხელახლა განმტკიცებას მოიაზრებს. ის გულისხმობს სახელმწიფო კონტროლის აღდგენას ქვეყნის ტერიტორიასა და რესურსებზე, ეროვნულად განსაზღ-

გრული მოსახლეობის საკეთილდღეოდ. ახალი ნეოექსტრაქტივისტული ფორმაციები მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავენ იმ კავშირებზე, რომლებიც გლობალურ კაპიტალს, რესურსებსა და სახელმწიფო ძალაუფლებას შორის 21-ე საუკუნეში იბმება. ეს კავშირები, თავის მხრივ, ეროვნულ საზღვრებსა და სახელმწიფოს სუვერენიტეტს სცილდება და სახელმწიფოსა და კორპორაციების ძალაუფლების, ავტორიტეტის, მმართველი ინსტიტუტებისა და იდენტობის ქსელებს ქმნიან. ეს კვებები ეჭვქვეშ აყენებენ მიდგომებს, რომლებსაც დარგის მკვლევრები ტრადიციულად იყენებდნენ ამ აქტორებსა და მოვლენებზე სასაუბროდ (Cooley & Heathershaw, 2017; Doolot & Heathershaw, 2015; Koch, 2014; Megoran, 2017; Toal, 2017).

რესურსებისა და სახელმწიფოს ამ თანამედროვე ქსელების გაგებას ძალაუფლების იმაზე უფრო კულტურულად ინფორმირებული გააზრება სჭირდება, ვიდრე ამას პოლიტეკონომიურად ფოკუსირებული ექსტრაქტივიზმის ტრადიციული კვლევა ითვალისწინებს (Veva-Almedia et al., 2018). მაგალითად, ექსტრაქტივიზმისა და ნეოექსტრაქტივიზმის კრიტიკულად გაანალიზებისას, „ეროვნულობა“ ან ექსტრაქტივისტულ ინდუსტრიასთან დაკავშირებული სოციალური აქტივიზმის წამყვან ძალად, ან მის შედეგად ვლინდება (Perrault, 2018b). თუმცა, ეროვნული წარმოსახვის წარმოება და ცირკულაცია, ამავე დროს, ექსტრაქტივისტული რეჟიმების კრიტიკისა ან განმტკიცების საშუალებადაც იქცევა ხოლმე. ერთი სიტყვით, ექსტრაქტივიზმის ახალი ფორმებისა და ლოგიკის შესწავლა, განსაკუთრებით, ლათინური ამერიკის მიღმა, ცხადყოფს, რომ მათ გაგებას გაცილებით უფრო ძალაუფლებრივად მგრძნობიარე, კულტურულად ინფორმირებული და ტრანსნაციონალურად ორიენტირებული მიდგომა სჭირდება, ვიდრე მკაცრად პოლიტეკონომიურ ჩარჩოშია გათვალისწინებული.

თეორიული ჩარჩოს გაფართოებას პოლიტიკური გეოგრაფიისა და ეკოლოგიის კონცეპტუალური გადააზრება სჭირდება. ამასთან, პოლიტეკონომიური ძალები იდენტობასთან, სუბიექტურობასა და პოლიტიკურ წარმოსახვასთან დაკავშირებულ ბრძოლებთან იკვეთებიან. ამ ანალიტიკური ინსტრუმენტებისთვის, მე ეკოლოგიური გეოპოლიტიკის ჩარჩოს ვყვრდნობი. ეს დარგი იმ მატერიალურ და დისკურსულ შრეებს შეისწავლის, რომლებშიც სხვადასხვა აქტორები სივრცისა და რესურსებისთვის იბრძვიან და კამათობენ (O’Lear, 2013, 2018, 2020; See also: Bigger & Neimark,

2017; Dalby, 2014; Koch, 2013). ეკოლოგიური გეოპოლიტიკა შეგვიძლია კრიტიკული გეოგრაფიის გაგრძელებად წარმოვიდგინოთ, რომელიც იმას შეისწავლის, თუ როგორ მოინიშნებიან სივრცე და პოლიტიკა სივრცეში (Agnew, 2003; Dodds, 2001; Dodds et al., 2013; Megoran, 2017; Ó Tuathail, 1996). გეოპოლიტიკური ფაბულები – ანუ ის გზები, რითიც „გეოპოლიტიკური მოვლენები, სივრცეები, პროტაგონისტები, პროცესები და ინტერესები ერთ მთლიან, თანმიმდევრულ ნარატივში ექცევიან“ (O’Loughlin et al., 2005, pp. 284–285) – ხშირად ეკოლოგიას და ბუნებრივი რესურსების მოპოვებას ცენტრალურ მნიშვნელობას ანიჭებენ. ამის მაგალითია თუნდაც ის წამყვანი როლი, რომელსაც ნავთობისა და ბუნებრივი გაზის მოპოვება რუსეთის მრავალფეროვანი გეოპოლიტიკური ურთიერთობის შესახებ არსებულ ნარატივებში თამაშობს. რუსეთის შემთხვევა კარგი მაგალითია იმისა, თუ როგორ კრავს ექსტრაქტივისტული ინდუსტრია პოლიტეკონომიას, ბუნებრივ რესურსებსა და გეოპოლიტიკურ სიუჟეტებს და ამ ფაქტორების საერთო როლს ადგილობრივი ძალაუფლების სტრუქტურებისა და გეოპოლიტიკური პოზიციების გამყარებაში (Tynkkynen, 2019).

შესაბამისად, ტრანსნაციონალური მინერალების ექსტრაქციის ქსელისთვის აუცილებელი ინდუსტრიული ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, იმ გარემოსდაცვით გავლენასთან ერთად, რაც მას თან ახლავს, იმ დისკურსულ პრაქტიკებზეცაა დამოკიდებული, რომლებიც პოლიტიკურ სივრცეს განსაზღვრავენ. ჩემი კვლევა პოსტსაბჭოთა სივრცეს არ სცილდება, თუმცა რეგიონულ გამოცდილებას გლობალური ექსტრაქტივიზმის შესწავლაში თავისი წვლილის შეტანა შეუძლია. ის სოციალურ-მატერიალური კონსტრუქტები, რომლებსაც აქ განვიხილავ, წარმართავენ ისტორიულ და გეოგრაფიულ პროცესებს, რომელთა მეშვეობითაც ძალაუფლების მქონე აქტორები სასარგებლო წიაღისეულს მოიპოვებენ და პოლიტეკონომიურ ქსელებში ანაწილებენ. ექსტრაქტივისტულ ინდუსტრიას – საქართველოს შემთხვევაში ლითონებისა და მინერალების მოპოვებას – რეგიონული გეოპოლიტიკის ხელახლა განსაზღვრა შეუძლიათ იმ მრავალგანზომილებიანი სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური ცვლილებების მიხედვით, რომლებსაც ისინი აწარმოებენ. ჩემს კვლევით საქმიანობაში მე ექსტრაქტივისტული კვლევების პოლიტეკონომიის მიღმა გაფართოებას ვცდილობ, ვცდილობ გავიგო, როგორ აკავშირებენ კაპრეტის გარშემო

არსებული ქსელები საქართველოს და ტრანსნაციონალურ გეოპოლიტიკურ ძალაუფლებას, პოლიტეკონომიურ ურთიერთობებსა და გარემოსდაცვით მართვას.

ამ თავის დარჩენილ ნაწილში ორ ძირითად მიგნებას წარმოვადგენ. ეს მიგნებები ქართული ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის, ექსტრაქტივისტული პროგრამებისა და ბუნებრივი რესურსების ათვისების რეჟიმის კულტურულად ინფორმირებული და პოლიტიკურად მრავალფეროვანი თეორიული ჩარჩოს მიხედვით გაანალიზების მნიშვნელობას ადასტურებენ. ერთი მიგნება ბუნებრივ გარემოს დაკავშირებულ პოლიტიკურ წარმოსახვებს, მეორე კი ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიების ეროვნულ საზღვრებს მიღმა გაფართოებას ეხება.

ბუნებრივ რესურსებზე ორიენტირებული ნაციონალიზმი და პოლიტიკური წარმოსახვა

კრიტიკული და ეკოლოგიური გეოპოლიტიკისთვის ემპირიის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმა პოლიტიკური წარმოსახვაა, როგორც ადამიანების, ისე მათი გარემოსი (Anderson, 2006). ამ სექციებში მოკლედ მიმოვიხილავ პოლიტიკური წარმოსახვის იმ სახეებს, რომლებიც კაზრეთში, საყდრისსა და სხვა მიმდებარე თემებში გვხვდება. ყურადღებას იმ პოლიტიკურ წარმოსახვასთან დაკავშირებულ ცნებებზე გავამახვილებ, რომლებიც ექსტრაქტივისტული ჩარჩოსთვის მნიშვნელოვანია და ბუნებრივ რესურსებს ნაციონალიზმს უკავშირებს. ქართულ კონტექსტში აშკარაა, რომ ეს კავშირები აუცილებლად იმ ტიპის ნაციონალიზმს არ აწარმოებენ, რომელიც ბუნებრივ რესურსებს სახელმწიფოს უკავშირებს. ამის მაგივრად, საქართველოს შემთხვევა ცხადყოფს, რომ ბუნებრივ რესურსებზე ორიენტირებული ნაციონალიზმი შეიძლება უფრო გაფანტული და არაფორმალური, მაგრამ მანაც მძლავრი პოლიტიკური დისკურსი იყოს (Koch & Perrault, 2018).

საქართველოში მოქმედი მოპოვების ლიცენზიების აუქციონის წესით გაცემის სისტემის შედეგად, კაზრეთის მალარობის პრივატიზებული კონტროლის უფლება „არემჭიმ“ მოიპოვა. პრივატიზაციამ რეგიონის კონტ-

როლი სახელმწიფო სტრუქტურებიდან გაიტანა და დღეს ის უცხოურ კაპიტალს დაუკავშირდა. მიმდინარე სამთომოპოვებითი საქმიანობა მაშავერას ხეობას რადიკალურად ცვლის – საძოვრები ღია კარიერებად იქცევა, კომპანია კი მოპოვების ახალი კერების მოსაწყობად ტერიტორიის შესწავლას განაგრძობს.

მიუხედავად იმისა, რომ რეგიონში დღეს არსებული ეკოლოგიური მდგომარეობა მიწას იქაური მოსახლეობისთვის, ფაქტობრივად, გამოუსადეგარს ხდის, მიწასა და ეროვნულ ტერიტორიასთან დაკავშირებული ნარატივები ქართული ეროვნული იდენტობისთვის, ისევე როგორც სხვა ეროვნული იდენტობებისთვის, საკვანძოა. საქართველოს კონტექსტში ნარატივისთვის ცენტრალური კონცეპტი „მამულია“, რომელიც ქართულ ენაში მიწასა და ადამიანებს შორის აქტიური ურთიერთობის კონოტაციას ატარებს (Nodia, 2009). საქართველოს ტერიტორიის წარმოდგენა, როგორც ცოცხალი ერთეულის, წინაპრების დანატოვარის, სადაც მუშაობით და ცხოვრებით ქართველები ეროვნულ პროექტში მონაწილეობენ, ყოველდღიურ ურთიერთობას მიწასთან ეროვნულ იდენტობას უკავშირებს (Chkhartishvili, 2013). შესაბამისად, იყო ქართველი, ნიშნავს წარმოიდგინო პირადი და ინტიმური ურთიერთობა ადგილობრივ ლანდშაფტთან. ეს დინამიური ურთიერთობა კი ინტიმური და კოლექტიური სივრცეების კვეთაზე იგება.

გარე დამკვირვებლისთვისაც შესამჩნევია, რომ ეს ისტორიული ხედვა მთელი ქვეყნის მასშტაბით მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს. ამის დასტურია ისიც, რომ როგორც ყოველდღიურ საუბარში, ისე საჯარო გამოკითხვებში, ტერიტორიული მთლიანობის საკითხი, რომელსაც დღეს რუსული აგრესია ეჭვქვეშ აყენებს, ხშირად იკავებს მოწინავე ადგილს ქვეყნის წინაშე არსებული გამოწვევების სიაში (CRRC, 2018). როგორც ერთმა ადგილობრივმა პოლიტიკოსმა და აქტივისტმა მითხრა, „აქ ყველაფერი მიყვარს, ყველა ქვა, რადგან ის ჩემს ისტორიას, ოჯახს უკავშირდება“ (ინტერვიუ 34). მსგავსი სენტიმენტები ხშირად მხვდებოდა ინტერვიუებსა და საუბრებში კაბრეთის მცხოვრებლებთან.

უშუალო კავშირი მიწასთან კოლექტიური გეოპოლიტიკური წარმოსახვისა და ქართული სოციალური სხეულის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს. ისტორიულ კავშირებთან ერთად იბმება ეროვნული კავშირები ფიზიკურ

სივრცეში. მაგალითად, როგორც რესპონდენტებმა გამიზიარეს: „მე მიყვარს სამშობლო, მიწასთან კავშირის ქონა ქართული ტრადიციის ნაწილია ... ჩემი წინაპრები აქ ცხოვრობდნენ (ინტერვიუ 42), „რაც ქვეყნისთვის მტკივნეულია, ჩემთვისაც მტკივნეულია. რაც ქვეყნისთვის კარგია, მეც მახარებს“ (ინტერვიუ 31). სხვა რესპონდენტები ამ ხედვას მომავალს უკავშირებენ: „საყდრისი ძველი იყო მომავალი თაობებისთვის ... წიაღისეულის მოპოვებისთვის მისი აფეთქება საჭირო არ იყო, ძალიან მიყვარდა ეს ადგილი“ (ინტერვიუ 38). დღეს ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც ამ წარმოსახვითი კავშირების გადააზრებას იწვევს, მოპოვებასთან ერთად მიმდინარე ადგილობრივი ბუნებრივი გარემოს დეგრადაციაა. ერთ-ერთი რესპონდენტი ეხმიანება იმას, რასაც არაერთი გარემოსდაცვითი მონიტორინგის ანგარიში ადასტურებს: „ადგილობრივი პროდუქტი ყველა მონამულულია. უკვე ონკოლოგიური დაავადებების რაოდენობამაც იმატა. მე ადგილობრივ პროდუქტებს ვეღარ ვიყენებ, იმიტომ რომ რთული საჭმელია, ადგილობრივი არ ვარგა“ (Interview 32; See also: Avkopashvili et al., 2017; Felix-Henningsen & Urushadze, 2012; Matchavariani & Kalandadze, 2012).

ადგილობრივი გამოცდილებები ეროვნულ იდენტობას მიმდინარე ყოველდღიურობაში ამიწებენ. წიაღისეულის მოპოვებით დაგროვებული სიმდიდრის არათანაბარი გადანაწილება დამატებით კითხვებს აჩენს, ხოლო ლანდშაფტური ცვლილებები მცხოვრებლებს უქმნიან განცდას, რომ მათი ტერიტორია და სამშობლოც იცვლება. ეს ცვლილება კი ერისთვის საფრთხის შემცველია. ადგილობრივი ტერიტორიული წარმოსახვა მოპოვების „ხვრელების“ გარშემო მიმდინარე დისკურსს განაპირობებს და განსაზღვრავს იმ კავშირებს, რომლითაც ადგილობრივ მცხოვრებთა ნავიგაცია თავის ბუნებრივ გარემოში ეროვნული წარმოსახვის ნაწილი ხდება. „არემჭის“ საქმიანობის გაფართოებასთან ერთად, მათი წარმოდგენებიც უფრო და უფრო იცვლება, ძლიერდება კოლექტიური იდენტობის რღვევის განცდაც. ჩემი კვლევა ადასტურებს, რომ ქართული საზოგადოებისა და მისი სოციალური ქსოვილის მიმართება ტერიტორიასა და სახელმწიფოსთან, დინამიურად იცვლება. ეს ცვლილებები ეკოლოგიური გეოპოლიტიკის მრავალგანზომილებიან პოლიტიკურ, წარმოსახვით და დისკურსულ შრეებში თანადროულად მიმდინარეობს და ვიწროდ ეკონომიკურ ნარატივებს სცდება.

მრავალფეროვანი საზღვრები და ექსტრაქტივისტული კუნძულები

ტრადიციული ექსტრაქტივისტული თეორიის ფოკუსი სახელმწიფოს ფორმალურ პოლიტიკაზე მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა ძალაუფლების გასაგებად მთელს მსოფლიოში. მაგრამ, ეს მიდგომა გეოპოლიტიკური ნებსრიგის სტანდარტულ ხედვას ეყრდნობა, სადაც აქტორები მკვეთრად გამოყოფილი, ტერიტორიულად განსაზღვრული ერთ-სახელმწიფოები არიან, ექსკლუზიური სახელმწიფო საზღვრებით. ამ სტანდარტულ ხედვას ექსტრაქტივისტული ინდუსტრია ეჭვქვეშ აყენებს. სახელმწიფო საზღვრებზე კონცენტრირების ნაცვლად, უფრო კრიტიკული გეოპოლიტიკური პერსპექტივა ბუნებრივი რესურსების ათვისების რეჟიმების გასაგებად საზღვრების გავლების, „დასაზღვრის“ ალტერნატიულ პრაქტიკებს გვთავაზობენ (Sassen, 2018). ეს ახლებური დასაზღვრებები საქართველოს სახელმწიფო ტერიტორიას ხელახლა ყოფენ და, ამავე დროს, საყდრისს პოსტსაბჭოთა სივრცის სხვა რეგიონებს უკავშირებენ.

ბუნებრივი რესურსების მკვლევრები უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ ლითონების, მათ შორის, ოქროსა და სპილენძის, მოპოვებას (Allen, 2017; Côte & Korf, 2018; Peluso, 2018; Perreault, 2018a; Schoenberger, 2016; Wooden, 2017). მათი ნაშრომები ააშკარავებენ, როგორ აწარმოებენ ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიები ფიზიკური სივრცის, სოციალური ურთიერთობისა და სახელმწიფო პოლიტიკის რთულ, მრავალგანზომილებიან კვთებს. ლითონების მოპოვების მართვის არსებული ჩარჩო საქართველოში, რომელიც კორპორაციებზე მორგებული ლიცენზირების სისტემაზე დგას, უზრუნველყოფს იმას, რომ ტერიტორიები, სახელმწიფოები და მოსახლეობა იზომორფულად იშვიათად ემთხვევიან (Agnew, 1994; Bridge, 2014; Emel et al., 2011; Ong, 2006). პოლიტიკური გეოგრაფიის მკვლევრები დიდი ხანია საუბრობენ სახელმწიფოს საზღვრებს მიღმა არსებული პროცესების, ტრანსფორმაციებისა და ქსელურობის უკეთესად შესწავლის აუცილებლობაზე (Newman & Paasi, 1998). ნიალისეულის მოპოვებაზე ორიენტირებული მკვლევრები სულ უფრო ხშირად ცდილობენ ამის გაკეთებას,

რაც პირველ რიგში იმის შედეგია, რომ სამთომომოვებითი ინდუსტრია თავად ქმნის დაკავშირებისა და შეკავშირების ახალ პრაქტიკებს (Allen, 2017; Peluso, 2018; Tsing, 2003). ამ ინდუსტრიისთვის დამახასიათებელი, სახელმწიფო საზღვრებს მიღმა არსებული არაფორმალური სივრცეები და დასაზღვრებები სამყაროზე ხელშესახებ გავლენას ახდენენ. ეს სივრცეები სცილდება როგორც ინდივიდუალიზებულ წარმოსახვით ველს, ისე ინსტიტუციონალიზებულ „ტერიტორიულ ხაფანგს“ (Agnew, 1994; Glassman, 1999).

საყდრისი-მადნეულის კომპლექსის გარშემო არსებულ დისკურსულ და მატერიალურ პრაქტიკებში რამდენიმე არაფორმალური, სახელმწიფო საზღვრებს მიღმა არსებული დასაზღვრების სახეობა გვხვდება. ეს დასაზღვრებები წიაღისეულის მოპოვებაში ჩართულ სახელმწიფოს, საზოგადოებას და ტერიტორიას ახლებურად მონიშნავენ. ქვემოთ არაფორმალური დასაზღვრების ორ სახეს განვიხილავ, ერთი ეკონომიკურ სარგებელზე წვდომას, მეორე კი ტოქსიკურ დამაბინძურებლებთან შეხებას ეხება.

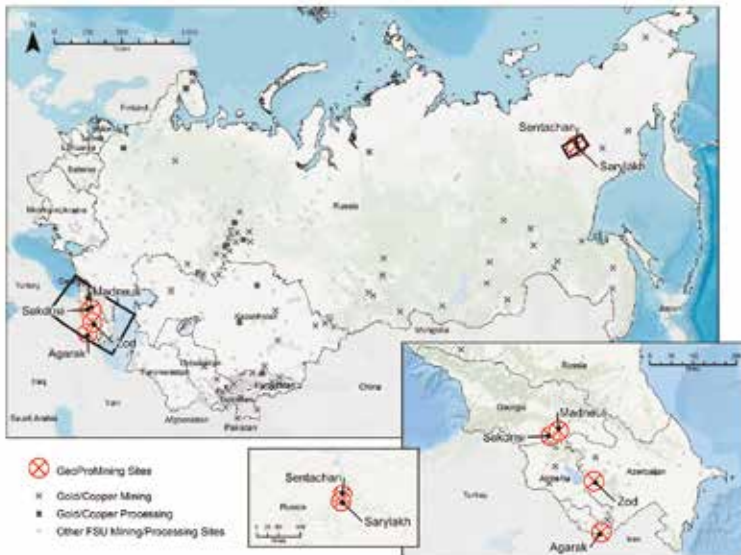
ფორმალურად, მოპოვების შედეგად დაგროვებული სიმდიდრის გადანაწილებას ქართული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ლიცენზირებისა და საგადასახადო სისტემები განაპირობებენ. თუმცა ადგილზე არაფორმალური ეკონომიკური კავშირების არსებობა არანაკლებ მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. ადგილობრივი მოსახლეობა ყოველდღიურობაში აწყდება როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური სისტემების შედეგებს. მოპოვებელი კომპანიის დომინაცია მათთვის ეკონომიკურ შესაძლებლობებს და საცხოვრისი საშუალებების კვლავწარმოებას ზღუდავს (ინტერვიუები 14, 30, 48 და 54), საძოვრებს ღია კარიერებად გარდაქმნის (ინტერვიუ 37/38) და სიღარიბის გავრცელებას უწყობს ხელს (ინტერვიუები 12, 14, 34 და 39). მაგალითად, ერთი ადგილობრივი მოსახლის გამოცდილების მიხედვით, „საძოვრების დაკარგვის გამო, სადაც მანამდე 700-ზე მეტი სული საქონელი იყო, დღეს 70 დარჩა. მე 8-10 თავი საქონელი მყავდა, დღეს მხოლოდ ერთი მაქვს, რადგან მეტისთვის საძოვრები აღარ დარჩა“ (ინტერვიუ 38). ამასთან, რეგიონში სიღარიბის მასშტაბური დონე ნარჩუნდება (ინტერვიუები 12, 14, 34 და 39), როგორც ერთმა შრომით საკითხებზე მომუ-

შავე აქტივისტმა მითხრა, „აქ ცხოვრება შეუძლებელი ხდება, სრულიად შეუძლებელი... მომპოვებელი კომპანია რეგიონზე საერთოდ არ ზრუნავს“ (ინტერვიუ 34). ხეობის ყოველდღიური ეკონომიკური საზღვრები მკრთალი და გაფანტულია და ასეთად რჩებიან მანამ, სანამ ეკონომიკური ჩამორთმევის, ან მაღაროდან დამაბინძურებლების გაჟონვის სახედ გარდაიქმნებიან. ამ კვეთებს მეორე სახის დასაზღვრის პრაქტიკებამდე მივყავართ, რომლებიც ადგილობრივი ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის პოლიტიკურ გეოგრაფიას განაპირობებენ. ეს მეორე სახე ტოქსიკურ ნარჩენებთან შეხებას უკავშირდება.

ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული რისკების გადანაწილება, კაბრეთის ბუნებრივი გარემოს დაბინძურების მიმდინარე პროცესი, რეგიონის ყველაზე ხელშესახებ საზღვრებს ადგენს. ეკოლოგიური პროცესები ქმნიან დაავადების მაღალი რისკის ზონებს, ჯანმრთელობისთვის საშიშ სივრცეებს. ამ ზონების მცხოვრებლები, ტოქსიკური ყოველდღიურობით, რეგიონის დანარჩენი თემებისგან გამოირჩევიან. მაღაროებიდან ტოქსიკური დამაბინძურებლები ჟონავს და მათ გავრცელებასთან ერთად ბინძურდება ადგილობრივი ბუნებრივი გარემო, ტოქსიკური ნარჩენები ნიადაგში გროვდება, ნაკვეთები არაპროდუქტიული ხდება, ხილსა და ბოსტნეულში ტოქსინების კონცენტრაცია იზრდება, ადამიანებმა არ იციან, მათი საკვები უვნებელია თუ საშიში (ინტერვიუები 12, 14, 24, 31, 47 და 56). მძიმე ლითონებთან დაკავშირებული ტოქსინები, საკვების, დაბინძურებული მტერის შემცველი ჰაერისა და უშუალოდ მაღაროში მუშაობის გავლით, სხეულებში ხვდება და გროვდება (ASTDR, 2004; Järup, 2003). ტოქსიკურ ნარჩენებთან შეხების ეს ფორმები, შემდგომში, მთელი ქვემო ქართლის მასშტაბით, გულსისხლძარღვთა და სიმსივნური დაავადებების მაღალ გავრცელებაში ითარგმნება (დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ცენტრი; Caucasus Environmental NGO Network (CENN)). რესპონდენტები საუბრობენ იმაზეც, რომ რეგიონში მაღალია ორსულობის ვადაზე ადრე შეწყვეტის და სელექციური აბორტის გავრცელება (ინტერვიუები 34, 37/38, 43, 44, 50 და 51). ამავე დროს, დაბალია წვდომა ჯანდაცვის სისტემაზე, ხოლო „არემჭი“ უფასო სამედიცინო კლინიკებს მოსახლეობას მხოლოდ ეპიზოდურად სთავაზობს (ინტერვიუები 43 და 44).

სხვადასხვა სოციალურ და მატერიალურ უთანასწორობასთან ერთად, ეს არაფორმალური დასაზღვრებები ქვეყნის შიდა დაყოფად – ექსტრაქტივისტულ ნახევარკუნძულებად გარდაიქმნებიან, რომლებიც მთელი ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე მიმოხვეული. კაზრეთი, საყდრისი ერთი ასეთი პოლიტიკური კუნძულია. როგორც ილუსტრაციაზე ნაჩვენებია, ამ კუნძულებს სხვა სივრცეებისგან რამდენიმე განსხვავებული ძალა განსხვავებული კრიტერიუმების მიხედვით გამოყოფს. მეორე მხრივ, ეს კუნძულები „გარესამყაროსთან“ კავშირებსაც ინარჩუნებენ – ქვემო ქართლიდან უცხოურ მაღაროებამდე, ოფშორულ ფინანსურ ინსტიტუტებამდე და მათ მიღმა. მაგალითად, GEOProMining-ის საქმიანობა (რომელიც მოპოვების ლიცენზიას, სხვა რუსულ და კავკასიურ კერებთან ერთად, „არემქის“ გამოჩენამდე კაზრეთშიც ფლობდა) ამ პოლიტიკურ კუნძულებს ერთმანეთთან კორპორატიული მფლობელობისა და კონტროლის გავლით აკავშირებს.

Figure 1. GeoProMining Archipelago.
Cartography: Author. Sources: USGS, MiningAtlas, Esri, NOAA.

ეს ნიშნავს, რომ რეგიონის მცხოვრებთა გამოცდილება ექსტრაქტივისტული მართვის გრძელი ჯაჭვის მხოლოდ ერთი ნაწილია, თავისთავად ეს ჯაჭვი კი ყოფილ საბჭოთა კავშირის ტერიტორიას მოიცავს, სომხეთის, აზერბაიჯანისა და რუსეთის ჩათვლით (იხილეთ პირველი რუკა). ძალაუფლების ეს გადანაწილება სახელმწიფოსა და კორპორაციების ურთიერთქმედებას მრავალმხრივად ცვლის. თანაც, განფენილ ექსტრაქტივისტულ სივრცეებს ერთმანეთთან სხვადასხვა კორპორაციული („არემჭი“), სახელმწიფო და ჰიბრიდული აქტორის გავლით აკავშირებს. დასაზღვრების პრაქტიკები კომპლექსურ გეოპოლიტიკურ საზღვრებსა და ზღვრებს წარმოქმნიან. ზოგიერთი მათგანი ინკლუზიურია, ზოგი ექსკლუზიური, მთლიანობაში კი უფრო კომპლექსურ გეოპოლიტიკურ და ეკოლოგიურ შრეებს ქმნიან, ვიდრე ამას ექსტრაქტივიზმის სტანდარტული ნარატივები ითვალისწინებს.

დასკვნა

ამ თავში შევეცადე მეჩვენებინა, რით შეუძლია კრიტიკულ გეოგრაფიას ჩვენი დახმარება, როცა სამხრეთ საქართველოში სამთომომოპოვებითი საქმიანობის შედეგად წარმოქმნილი სოციალური და ეკოლოგიური უსამართლობების გაგებას ვცდილობთ. ჩემი ანალიზი რამდენიმე სხვა დისციპლინური მიდგომითაცაა ნაკარნახევი. ის აერთიანებს ისეთ პოლიტიკურ კატეგორიებს, როგორიცაა სახელმწიფო, სამოქალაქო საზოგადოება, საზღვრები, რესურსები და ძალაუფლება. მათი ერთიანობით შევეცადე მკვლევარებისთვის მეჩვენებინა, რა უპირატესობა აქვს ეკოლოგიური გეოპოლიტიკის თეორიულ ჩარჩოს, და რისი უკეთესი შედეგია მას ექსტრაქტივიზმის ქართულ ფორმებზე ფიქრისას.

ჩემი მიზანი არ ყოფილა ექსტრაქტივიზმისა თუ პოლიტიკონომიურად ფოკუსირებული ნეოექსტრაქტივიზმის თეორიის კრიტიკა. არც იმის დამტკიცებას ვცდილობ, რომ ლათინურ ამერიკაზე, აფრიკასა თუ სხვა რეგიონებზე არსებული ლიტერატურა ნაკლებად მნიშვნელოვანია. მე ექსტრაქტივისტული თეორიის გაფართოებას ვცდილობ. იმედი მაქვს, რომ ამ თავში გამოჩნდა მრავალფეროვანი, ინკლუზიური მიდგომების მნიშვნე-

ლობა და აუცილებლობაც კი, რომლებიც ექსტრაქტივიზმის სხვადასხვა სოციომატერიალურ განზომილებებს გააერთიანებდნენ. ამასთან, ვცდილობ ჩემი წვლილი შევიტანო მზარდ აკადემიურ ლიტერატურაში ევრაზიის, კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიების შესახებ (Barry, 2013; Barry & Gambino, 2019; Cooley & Heathershaw, 2017; Domjan & Stone, 2010; Graybill, 2017, 2019; Koch, 2013; Tynkkynen, 2019; Wooden, 2017). ასეთი მრავალმხრივი მიდგომები, ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის გაფართოებასთან ერთად, აუცილებელი გახდება რეგიონში, რომელიც მრავალფეროვანი კულტურული კონტექსტებით, მდიდარი ბიომრავალფეროვნებით და მინერალებისა თუ გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვანი ძვირფასი ლითონების სიმრავლით გამოირჩევა. ისეთი კატეგორიები, როგორიცაა „სახელმწიფო“, „სამოქალაქო საზოგადოება“, „კორპორაცია“ და „თემი“ ექსტრაქტივისტული ინდუსტრიის ევოლუციასთან ერთად იცვლება. კვლევითი მიდგომები, რომლებითაც მათ შევისწავლით, შესაბამისად უნდა განვითარდნენ.

ეს ექსტრაქტივისტული გადაკვეთები, როგორც რეგიონში, ისე მთელს პლანეტაზე, მომავალი ათწლეულების განმავლობაში უფრო და უფრო რთული და წინააღმდეგობრივი გახდება. მათი გაგების, ახსნისა და კონტექსტუალიზებისთვის აქტივისტები და მკვლევრები, უფრო სამართლიანი გარემოსა და საზოგადოების ძიებაში მრავალფეროვანი, მოქნილი ინსტრუმენტებით უნდა შეიარაღდნენ.

ბიბლიოგრაფია

- Agnew, J. (1994). The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy*, 1(1), 53–80.
- Agnew, J. (2003). *Geopolitics: Re-visioning World Politics* (2 edition). Routledge.
- Allen, M. G. (2017). Islands, extraction and violence: Mining and the politics of scale in Island Melanesia. *Political Geography*, 57, 81–90.
- Andreucci, D., & Radhuber, I. M. (2017). Limits to “counter-neoliberal” reform: Mining expansion and the marginalisation of post-extractivist forces in Evo Morales’s Bolivia. *Geoforum*, 84, 280–291.
- ASTDR. (2004). *Public Health Statement: Copper*. Agency for Toxic Substances & Disease Registry, Center for Disease Control. <https://www.atsdr.cdc.gov/pbs/pbs.asp?id=204&tid=37>
- Avkopashvili, G., Avkopashvili, M., Gongadze, A., Tsulukidze, M., & Shengelia, E. (2017). Determination of Cu, Zn and Cd in soil, water and food products in the vicinity of RMG gold and copper mine, Kazreti, Georgia. *Annals of Agrarian Science*, 15(2), 269–272.
- Barry, A. (2013). *Material politics: Disputes along the pipeline*. Wiley Blackwell.
- Barry, A., & Gambino, E. (2019). Pipeline Geopolitics: Subaquatic Materials and the Tactical Point. *Geopolitics*, 0(0), 1–34.
- Bigger, P., & Neimark, B. D. (2017). Weaponizing nature: The geopolitical ecology of the US Navy’s biofuel program. *Political Geography*, 60, 13–22.
- Bridge, G. (2013). The Hole World: Scales and spaces of extraction. *New Geographies*, 2, 43–48.
- Bridge, G. (2014). Resource geographies II The resource-state nexus. *Progress in Human Geography*, 0309132513493379.
- Burchardt, H.-J., & Dietz, K. (2014). (Neo-)extractivism – a new challenge for development theory from Latin America. *Third World Quarterly*, 35(3), 468–486.
- Chkhartishvili, M. (2013). GEORGIAN NATIONALISM AND THE IDEA OF GEORGIAN NATION. *Codrul Cosminului*, XIX(2), 189–206.
- Cooley, A., & Heathershaw, J. (2017). *Dictators without borders: Power and money in Central Asia*. Yale U. Press.
- Côte, M., & Korf, B. (2018). Making Concessions: Extractive Enclaves, Entangled Capitalism and Regulative Pluralism at the Gold Mining Frontier in Burkina Faso. *World Development*, 101, 466–476.
- CRRC. (2018). *Caucasus Barometer Time-Series Dataset, Georgia—Online Data Analysis* [E]. Caucasus Research Resource Centers, Online Data Analysis Tool. caucasusbarometer.org

- Dalby, S. (2014). Environmental Geopolitics in the Twenty-first Century. *Alternatives: Global, Local, Political*, 39(1), 3–16.
- Dodds, K. (2001). Political Geography III: Critical Geopolitics After 10 Years. *Progress in Human Geography*, 25, 469–484.
- Dodds, K., Kuus, M., & Sharp, J. (2013). Introduction: Geopolitics and its Critics. In K. Dodds, M. Kuus, & J. Sharp (Eds.), *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics* (pp. 1–14). Ashgate Publishing, Ltd.
- Domjan, P., & Stone, M. (2010). A Comparative Study of Resource Nationalism in Russia and Kazakhstan 2004–2008. *Europe-Asia Studies*, 62(1), 35–62.
- Doolot, A., & Heathershaw, J. (2015). State as resource, mediator and performer: Understanding the local and global politics of gold mining in Kyrgyzstan. *Central Asian Survey*, 34(1), 93–109.
- Emel, J., Huber, M., & Makene, M. H. (2011). Extracting sovereignty: Capital, territory, and gold mining in Tanzania. *Political Geography*, 30(2), 70–79.
- Felix-Henningsen, P., & Urushadze, T. (2012). *Heavy Metal Pollution of Irrigated Soils due to Mining near Bolnisi in the Mashavera Valley in Southeast Georgia - Reasons, Consequences, Countermeasures*. <http://www.sciencemovies.de>
- Gel'man, V., & Marganiya, O. (Eds.). (2010). *Resource Curse and Post-Soviet Eurasia: Oil, Gas, and Modernization*. Lexington Books.
- Glassman, J. (1999). State power beyond the 'territorial trap': The internationalization of the state. *Political Geography*, 18(6), 669–696. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(99\)00013-X](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(99)00013-X)
- Graybill, J. K. (2017). Geographical pivots and 21st century Eurasian energy flows: An energy heartland from the Arctic to Central Asia. In S. Bouzarovski, M. J. Pasqualetti, & V. C. Broto (Eds.), *The Routledge Research Companion to Energy Geographies* (1st ed., pp. 79–94). Routledge.
- Graybill, J. K. (2019). Emotional Environments of Energy Extraction in Russia. *Annals of the American Association of Geographers*, 109(2), 382–394.
- Järup, L. (2003). Hazards of heavy metal contamination. *British Medical Bulletin*, 68, 167–182.
- Koch, N. (2013). Kazakhstan's changing geopolitics: The resource economy and popular attitudes about China's growing regional influence. *Eurasian Geography and Economics*, 54(1), 110–133.
- Koch, N. (2014). Bordering on the modern: Power, practice and exclusion in Astana. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 39(3), 432–443.
- Koch, N., & Perreault, T. (2018). Resource Nationalism. *Progress in Human Geography*, 0(0), 1–21.

- Markowitz, L. P. (2013). *State Erosion: Unlootable Resources and Unruly Elites in Central Asia*. Cornell U. Press.
- Matchavariani, L., & Kalandadze, B. (2012). Pollution of Soils by Heavy Metals from Irrigation near Mining Region of Georgia. *Forum Geografic, XI(2)*, 127–136.
- Megoran, N. (2017). *Nationalism in Central Asia: A biography of the Uzbekistan-Kyrgyzstan boundary*. University of Pittsburgh Press.
- Neep, D. (2017). State-Space beyond Territory: Wormholes, Gravitational Fields, and Entanglement. *Journal of Historical Sociology, 30(3)*, 466–495.
- Newman, D., & Paasi, A. (1998). Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography. *Progress in Human Geography, 22(2)*, 186–207.
- Nodia, G. (2009). Components of the Georgian National Idea: An Outline. *Identity Studies, 1(1)*, 84–101.
- Ó Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space* (1 edition). Univ Of Minnesota Press.
- O’Lear, S. (2013). Environment. In K. Dodds, M. Kuus, & J. Sharp (Eds.), *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics* (pp. 305–322). Ashgate Publishing, Ltd.
- O’Lear, S. (2018). *Environmental Geopolitics*. Rowman & Littlefield Publishers.
- O’Lear, S. (2020). *A Research Agenda for Environmental Geopolitics*. Edward Elgar Pub.
- O’Loughlin, J., Gearóid, G. Ó., & Kolossov, V. (2005). Russian geopolitical culture and public opinion: The masks of Proteus revisited. *Transactions of the Institute of British Geographers, 30(3)*, 322–335.
- Ong, A. (2006). *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty* (First Edition edition). Duke University Press Books.
- Peluso, N. L. (2018). Entangled Territories in Small-Scale Gold Mining Frontiers: Labor Practices, Property, and Secrets in Indonesian Gold Country. *World Development, 101*, 400–416.
- Perreault, T. (2018a). Mining, meaning and memory in the Andes. *The Geographical Journal, 184(3)*, 229–241.
- Perreault, T. (2018b). Energy, extractivism and hydrocarbon geographies in contemporary Latin America. *Journal of Latin American Geography, 17(3)*, 235–252.
- Sassen, S. (2018). Embedded borderings: Making new geographies of centrality. *Territory, Politics, Governance, 6(1)*, 5–15.
- Schoenberger, E. (2016). Environmentally sustainable mining: The case of tailings storage facilities. *Resources Policy, 49(Supplement C)*, 119–128.

- Swann-Quinn, J. (2019a). *Malleable Territories: The Politics and Effects of Mining Governance in Post-Soviet Georgia* [Ph.D., Syracuse University].
- Swann-Quinn, J. (2019b). Mining the homeland: Imagining resources, nation, and territory in the Republic of Georgia. *Eurasian Geography and Economics*, 60(2), 119–151.
- Swann-Quinn, J. (2019c). Toward extractive archipelagos. *Territory, Politics, Governance*, 0(0), 1–23.
- Swann-Quinn, J. (2020). Digging Deep: Crossing Scale in Environmental Geopolitics. In S. O’Lear (Ed.), *Environmental Geopolitics: A Research Agenda*. Edward Elgar Publishing.
- The World Bank. (2019a). *GDP (current US\$)*. The World Bank DataBank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS?contextual=region&locations=GE>
- The World Bank. (2019b). *Total natural resources rents (% of GDP)*. The World Bank DataBank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS?contextual=region&locations=GE>
- Toal, G. (2017). *Near Abroad: Putin, the West and the Contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford U. Press.
- Tsing, A. L. (2003). Natural Resources and Capitalist Frontiers. *Economic and Political Weekly*, 38(48), 5100–5106.
- Tynkkynen, V.-P. (2019). *The Energy of Russia: Hydrocarbon Culture and Climate Change*. Edward Elgar Publishing.
- Vela-Almeida, D., Kolinjivadi, V., & Kosoy, N. (2018). The building of mining discourses and the politics of scale in Ecuador. *World Development*, 103(Supplement C), 188–198.
- Wooden, A. (2017). Images of Harm, Imagining Justice: Gold Mining Contestation in Kyrgyzstan. In K. Jalbert, A. Willow, D. Casagrande, & S. Paladino (Eds.), *Extraction: Impacts, Engagements, and Alternative Futures* (1 edition). Routledge.